

INTELEKTINĖS NUOSAVYBĖS TEISĖ – KRYŽKELĖJE? 2008 METŲ ATRIP PASAULINIO INTELEKTINĖS NUOSAVYBĖS TEISĖS KONGRESO ATGARSIAI

Jūratė Truskaitė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 70
El. paštas: Jurate.Truskaite@tf.lt

2008 m. liepos 21–23 d. Miunchene vyko tarptautinis ATRIP intelektinės nuosavybės teisės kongresas, skirtas pristatyti aktualiausias intelektinės nuosavybės teisės mokslo problemas ir jų analizei. Šį kongresą organizavo Tarptautinė intelektinės nuosavybės mokymo ir tyrimų plėtros asociacija (angl. – *International Association for the Advancement of Teaching and Research in Intellectual Property; ATRIP*). Įkurta 1981 metais, ATRIP vienija žymiausias intelektinės nuosavybės teisės profesorius ir mokslininkus. Kasmetiniuose intelektinės nuosavybės teisės kongresuose ATRIP nariai nagrinėja intelektinės nuosavybės teisės raidos perspektyvas ir diskutuoja problemineis šios srities klausimais. ATRIP kongrese dalyvavo ir Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Civilinės teisės ir civilinio proceso katedros dėstytojai: doc. dr. Vytautas Mizaras ir doktorantė Jūratė Truskaitė. ATRIP narys Vytautas Mizaras kongrese skaitė pranešimą apie intelektinės nuosavybės teisės aktualijas Lietuvoje.

Šiame straipsnyje siekiama pristatyti svarbiausias intelektinės nuosavybės teisės

problemas, identifikuotas kongreso dalyvių pranešimuose, pagrindinius svarstomus jų sprendimo būdus, taip pat vieną pirmųjų konkrečių teisės doktrinos atstovų žingsnių intelektinės nuosavybės teisės doktrinos atnaujinimo link: priimtą Deklaraciją dėl suderinto trijų pakopų testo autorių teisėje aiškinimo.

1. Problemos

Keli pastarieji dešimtmečiai pasižymėjo tendencija nuolat stiprinti ir plėsti intelektinės nuosavybės apsaugą tiek tarptautiniu, tiek Europos Sąjungos lygmeniu, taip pat ir nacionalinėje teisėje. Daugiausia dėmesio buvo skiriama tikslui užtikrinti aukštą intelektinės nuosavybės apsaugos lygį ir įtvirtinti konkrečias teises priemones, kurios reikalingos šiam tikslui pasiekti. Tačiau pabrėžiant poreikį stiprinti intelektinės nuosavybės apsaugą, iki šiol buvo skiriama nedaug dėmesio klausimui, kaip ši apsauga bus suderinama su tokiais kitomis visuomenei svarbiomis vertybėmis – mokslo ir technologijų pažanga, saviraiškos laisvė,

informacijos prieinamumas ir kt. Perne-lyg plati intelektinės nuosavybės objektų apsauga tam tikrais atvejais gali pažeisti šiuos kitus, ne mažiau reikšmingus teisi-nius gėrius. Kaip buvo pažymėta daugelyje ATRIP kongreso dalyvių pranešimų, šian-dien intelektinės nuosavybės apsaugos teisinis reguliavimas ir jo aiškinimas bei taikymas teismų praktikoje kartais tampa neproporcinga kliūtimi užtikrinti kitas vi-suomenei svarbias vertybes.

Intelektinės nuosavybės teisinio regu-liavimo nesuderinimo su kitomis socialiai reikšmingomis vertybėmis problematiką atskirose srityse dar labiau sustiprina su-siklosčiusi praktika išplėsti intelektinės nuosavybės objektų apsaugą pagal civilines sutartis. Pavyzdžiui, prof. dr. S. Dussolier pristatyto Kanadoje atlikto tyrimo metu buvo nustatyta, kad licencinių sutarčių (ypač paketo licencijų) pagrindu autorių turtinių teisių apsauga dažnai yra išplečiama už įstatymuose numatytų ribų; o įstatymų numatytos autorių turtinių teisių išimty-s panaikinamos arba apribojamos. Numatant tokias nuostatas paketo licencijose, poten-cialūs jų naudotojai paprastai turi tik dvi galimybes – arba sutikti su standartinėmis licencinės sutarties sąlygomis, arba jos visai nesudaryti, ir negauti prieigos prie produk-to. Ši vadinamoji sutarčių-produktų (angl. – *contract-as-product*) praktika pasaulyje pastebima vis dažniau, ypač kompiuterių programų licencijavimo srityje.

Ne mažiau probleminių klausimų kyla ir sprendžiant atskirų intelektinės nuosavybės teisės institutų santykį. Šiandien vis dažniau susiduriama su skirtingų intelektinės nuo-savybės apsaugos formų susitapatinimu: išsiplėtus atskirų intelektinės nuosavybės

objektų sampratai, tie patys objektai neretai yra saugomi net kelių intelektinės nuosavy-bės institutų, kartu dar išsaugodami teisę į papildomą apsaugą nesąžiningos konku-rencijos teisės pagrindu. Sprendžiant tokio pobūdžio kolizijas, kyla nemažai tiek teori-nių, tiek praktinių problemų. Šių problemų neįmanoma iš esmės išspręsti remiantis vien intelektinės nuosavybės teisės normų turiniu; reikia gilesnės kiekvieno intelekti-nės nuosavybės instituto teisinės apsaugos priežasčių ir tikslų (ekonominių, socialinių ir kt.) analizės.

2. Svarstyti problemų sprendimo būdai

Atsižvelgiant į išryškėjusią intelektinės nuosavybės teisės problematiką, kongre-se buvo raginama atsisakyti intelektinės nuosavybės teisės plėtojimo tik viena – apsaugos didinimo linkme ir skirti daugiau dėmesio jos ir kitų socialiai reikšmingų vertybių pusiausvyros paieškai. Kaip vieną iš svarbiausių priemonių, galinčių padėti surasti intelektinės nuosavybės objektų savininkų, jų naudotojų bei visuomenės interesų pusiausvyrą, ATRIP kongreso dalyviai pabrėžė intelektinės nuosavybės *ekonominę* analizę. Šios analizės esmė – įvertinti intelektinės nuosavybės teisinio reguliavimo tinkamumą ir galimas jos tobulinimo kryptis, remiantis jos teisinio reguliavimo ekonominėmis priežastimis ir ekonominiu poveikiu.

Kita kongrese aktyviai nagrinėta intelek-tinės nuosavybės plėtros kryptis – didesnis tam tikrų intelektinės nuosavybės objektų apsaugos diferencijavimas, įvertinant kon-krečių objektų specifiką, naudojimo sritis, ekonominę reikšmę ir kitas individualias

savybes. Kaip nurodė Europos patentų biuro vadovas, nepalyginti skiriasi atskirų išradimų rūšių sudėtingumas, socialinė ir ekonominė jų vertė; panašūs skirtumai egzistuoja ir kitų intelektinės nuosavybės apsaugos rūšių viduje. Kaip viena iš galimų tokio diferencijavimo teisinių priemonių, analizuotas tinkamesnis teisinės apsaugos išimčių apibrėžimas ir jų aiškinimas (plačiau apie tai – žr. šiek tiek toliau). Kita vertus, kilo diskusijos, ar siūlomas didesnis intelektinės nuosavybės apsaugos diferencijavimas nesukeltų dar didesnio teisinio neapibrėžtumo. Kaip pažymėjo prof. dr. Ulf Petrussonas, jau dabartinis intelektinės nuosavybės apsaugos reglamentavimas yra pakankamai sudėtingas; o verslo subjektams yra svarbu turėti aiškų taisyklių, pagal kurias jie gali veikti, rinkinį.

3. Pirmieji žingsniai sprendžiant išryškėjusias problemas

Vieni iš pirmųjų teisės doktrinos atstovų žingsnių, įgyvendinant prieš tai išdėstytus siekius reformuoti intelektinės nuosavybės teisės aiškinimą, susijęs su pokyčiais aiškinant trijų pakopų testą autorių teisių apribojimų ir išimčių srityje.

Trijų pakopų testas (angl. – *the three-step test*) autorių teisėje įtvirtintas 1886 metų Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos. Berno konvencijos 9 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta galimybė Sąjungos šalių nacionalinėje teisėje „atskirais ypatingais atvejais leisti atgaminti literatūros ir meno kūrinius su sąlyga, kad šis atgaminimas neprieštarautų įprastiniam kūrinio naudojimui ir nepažeistų teisėtų autoriaus interesų“. Būtent šios išimties taikymo sąlygos doktrinoje ir vadinamos

trijų pakopų testu. 1999 metų Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 19 straipsnyje „Turtinių teisių apribojimo sąlygos“ trijų pakopų testas buvo įgyvendintas numatant, kad apriboti turtines teises leidžiama: a) specialiais minėto įstatymo numatytais atvejais; b) turtinių teisių apribojimas neturi prieštarauti įprastiniam kūrinio naudojimui ir c) neturi nepagrįstai pažeisti teisėtų autoriaus arba kito autorių teisių subjekto interesų. Tačiau ligšiolinėje praktikoje aiškinant trijų pakopų testą dominavo jas ribojantis požiūris, teigiantis, kad šios sąlygos turi būti aiškinamos siaurai, o kiekvienos iš jų egzistavimas turi būti įvertinamas savarankiškai ir nepriklausomai nuo kitų sąlygų įvertinimo. Tai lėmė itin siauras galimybes apriboti autorių teises ar taikyti joms išimtis, nors ne visada tokie ribojimai buvo pagrįsti.

Laikydamas tokią trijų pakopų testo aiškinimo praktiką ydinga, 2008 metų ATRIP kongreso organizatorius – Maxo Plancko Intelektinės nuosavybės ir konkurencijos teisės institutas Miunchene suformulavo deklaraciją „Dėl trijų pakopų testo autorių teisėje subalansuoto aiškinimo“. Deklaracijoje siūloma ateityje aiškinant trijų pakopų testą laikytis toliau nurodytų principų:

1. Trijų pakopų testas sudaro nedalomą visumą, todėl jį sudarančios pakopos turėtų būti aiškinamos bendrai.
2. Pagal trijų pakopų testą nereikalaujama, kad išimtys ir apribojimai būtų aiškinami siaurai; išimtys ir apribojimai turi būti aiškinami, atsižvelgiant į jų tikslus.
3. Trijų pakopų testas neatima galimybės:
  - a) įstatymų leidėjui numatyti nebaigtinį galimų apribojimų ir išimčių sąrašą,

- su sąlyga, kad tokių galimų apribojimų ir išimčių apimtis yra protingai numanoma;
- b) šis testas taip pat nedraudžia teismams taikyti tiesiogiai įstatymuose numatytas išimtis ir apribojimus *mutatis mutandis* kitiems atvejams, kurių faktinės aplinkybės yra panašios, taip pat kurti naujus apribojimų ir išimčių atvejus, jei tai leidžia atitinkamos valstybės teisinė sistema.
4. Apribojimai ir išimties neprieštarauja saugomų objektų įprastam naudojimui, jeigu jos:
- a) grindžiamos svarbiais konkuruojančiais interesais;
- b) turi poveikį sumažinti nepagrįstus konkurencijos apribojimus, ypač antrinėje rinkoje, jei yra užtikrinama adekvati kompensacija teisių turėtojams.
5. Taikant trijų pakopų testą, turi būti atsižvelgiama tiek į pradinių, tiek ir į paskesnių teisių turėtojų interesus.
6. Trijų pakopų testas turėtų būti aiškinaamas taip, kad būtų atsižvelgta į trečiųjų asmenų teisėtus interesus, iš jų:

- a) interesus, kurie siejami su žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis;
- b) interesus konkuruoti, ypač antrinėse rinkose;
- c) kitus visuomenės interesus, ypač suinteresuotumą mokslo pažanga ir kultūrine, socialine ir ekonomine plėtra.

Šią deklaraciją pasirašė dauguma ATRIP kongrese dalyvavusių intelektualinės nuosavybės teisės profesorių bei mokslininkų.

* * *

Kongrese iškeltos problemos davė peno tolesnėms diskusijoms ir svarstymams, o išsamesnius jų sprendimo siūlymus bus siekiama pateikti antroje šiai temai skirtoje konferencijoje. Kitais metais, pirmą kartą nuo ATRIP įsteigimo, pasaulinis intelektualinės nuosavybės teisės kongresas vyks Rytų ir Vidurio Europos regione. Šį kongresą, vyksiantį Vilniuje 2009 m. rugsėjo 14–16 dienomis, kartu su ATRIP turės garbės organizuoti Vilniaus universiteto Teisės fakultetas.

Įteikta 2008 m. spalio 20 d.

Priimta publikuoti 2009 m. sausio 16 d.